

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 125 / Olot, gener 2020

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / SOMVALLBAS, EL VALOR DEL PATRIMONI IMMATERIAL

El projecte SomVallBas és el resultat directe de la participació de Catalunya a l'Smithsonian Folklife Festival (2018), on quatre artesans i un presentador de la Vall d'en Bas van formar part de la comitiva que representava les tradicions populars catalanes. D'aquí neix, l'any 2019, un projecte de sostenibilitat cultural que pretén no solament identificar i inventariar les tradicions culturals vives de la Vall d'en Bas, sinó també contribuir a sostenir-les. Convidant l'Smithsonian Center for Folklife and Cultural Heritage, la Vall d'en Bas s'ha donat l'oportunitat de plantejar-se d'on ve, qui és i on va.

Tot comença amb la recollida d'informació en dues reunions comunitàries. La primera és amb veïnes i veïns de la Vall. La segona és amb experts i tècnics en la matèria. L'objectiu és crear xarxa amb gent, entitats i institucions locals i nacionals. Després oferim formació als estudiants de la Facultat d'Antropologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i del màster en Patrimoni de la Universitat de Girona que han d'elaborar la documentació durant els mesos d'abril, juny i juliol. Aquests mesos són intensos per a SomVallBas, tant per als entrevistadors com per a la comunitat. No truquem només a les cases i fem entrevistes, sinó que també fem el buidatge de tot allò que els vallbasencs comparteixen amb nosaltres.

En la segona fase, de catalogació i retorn de la informació, l'equip tècnic

de SomVallBas treballa per catalogar el patrimoni immaterial de la Vall, des de la faràndula –o tradició de gegants i bestiari festiu– fins als confitats de pruna, els bastons de boix o els goigs.

En el procés de documentació, SomVallBas ha copsat un arrelament profund en el paisatge. En les més de 600 entrevistes fetes, els vallbasencs narren la posta de sol sobre el Puigsacalm o com retenen els corriols de la serra de Falgars que els uneixen amb el Cabrerès. Aquesta afecció, actualment, la canalitza el Grup Excursionista Cultural i Alpinista (GECA), amb el foment de l'excursionisme i la preservació del patrimoni immaterial. També hi ha altres expressions, com la pintura de paisatges –tan comunes que els entrevistadors ja ens vam acostumar a preguntar de qui eren els quadres que penjaven en les estances de les cases de la Vall, perquè, si no els havia pintat un dels amfitrions, sovint havien estat les àvies, els cosins o els fills. I d'expressions amarrades en el paisatge, encara n'hi ha una pila més.

A més a més, també duem a terme el procés de retorn d'allò que hem recollit a la Vall d'en Bas. Nosaltres, l'Smithsonian, només som aquí perquè la Vall ens ho va demanar i perquè la col·laboració forma part del codi genètic del nostre equip, però el patrimoni immaterial que recollim és de la Vall i als vallbasencs els pertoca de decidir què volen salvaguardar i com. Per això hem celebrat quatre reunions obertes

per compartir la informació recollida i els temes clau: el paisatge, la pagesia i la ramaderia, i els valors de solidaritat i interès mutu.

El darrer moment de SomVallBas és el més creatiu. Amb tallers de cocreació, els vallbasencs no han de decidir únicament què o quines tradicions prioritzen per salvaguardar per als qui han de venir, sinó que també han d'imaginar la millor manera de fer-ho. Si bé no és un procés absent de dificultats, allò que ens hi juguem és tan gran, tan important i elevat que ens en sortirem, segur. Malgrat tot, és un moment delicat que demana la màxima col·laboració, empatia, capacitat d'escolta, generositat a l'hora de compartir idees i gentilesa en el moment d'acceptar conclusions. És un moment que exigeix deixar de pensar en un mateix i posar per damunt la comunitat, la Vall d'en Bas.

Ja per acabar, des de l'Smithsonian volem agrair, primer, que la Vall d'en Bas ens hagi convidat, i, segon, com ens ha acollit. És i *ha set* –com diuen per aquelles contrades flanquejades, entre d'altres, pel Puigsacalm– un gran honor sentir relats plens de matisos que ens ajudaran a afirmar i arrelar-nos al nostre territori, mentre salvaguardem la cultura intangible de la Vall d'en Bas.

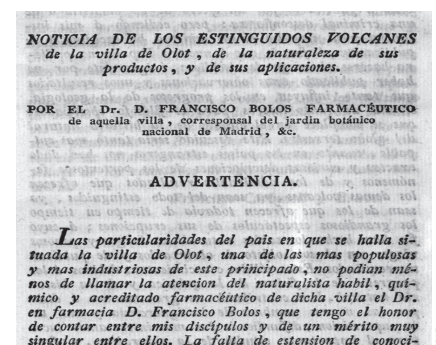
MERITXELL (TXELL) MARTÍN
investigadora associada

MICHAEL ATWOOD MASON
director del Centre de Tradicions Populars
i Patrimoni Cultural de l'Smithsonian

ANIVERSARI / BICENTENARI DE LA PRIMERA MONOGRAFIA SOBRE ELS VOLCANS DE LA GARROTXA

L'any 1820, l'apotecari olotí Francesc Bolòs (1773-1843) va presentar a l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona una comunicació sobre la zona volcànica de la Garrotxa. El text va aparèixer, amb el títol de "Noticia de los estinguidos volcanes de la villa de Olot, de la naturaleza de sus productos, y de sus aplicaciones", a les *Memorias de Agricultura y Artes* i, anys després, va circular en forma d'opuscle.

Era el primer estudi monogràfic sobre el vulcanisme local –després que el geòleg William Maclure fes la primera comunicació científica, el 1818–, centrat en la identificació i la descripció dels principals cons volcànics existents entre Olot i Santa Pau. La memòria va tenir un ampli ressò en la comunitat científica espanyola i va proporcionar diversos títols acadèmics i honorífics a Bolòs.

ACGLX. Fons Patronato Parroquial Olotense "El Portal". Rosendo Coma

L'octubre de l'any 1957, una dotzena d'olotins es van desplaçar a la vila empordanesa de Llançà per participar en uns exercicis espirituals organitzats pel Centro Nacional Pío XII Por Un Mundo Mejor. D'aquestes jornades va sorgir la iniciativa de promoure uns habitatges modestos per a les persones d'Olot que necessitaven una llar. Cal tenir en compte que, entre els anys 1950 i 1975, la ciutat va viure un important creixement demogràfic, econòmic i urbanístic. La immigració va tenir un paper important en aquest desenvolupament: entre els anys 1955 i 1959, per exemple, van arribar a Olot unes 1.300 persones procedents de les zones rurals de la comarca, però també un contingent notable de població d'Andalusia i de Castella-la Manxa. La manca de recursos econòmics de bona part dels primers habitants d'aquesta onada migratòria va originar l'aparició del barraquisme a la perifèria de la ciutat i d'un urbanisme desordenat.

Així, doncs, el 18 de febrer de 1958, es va constituir el Patronato Parroquial Olotense "El Portal", l'objecte del qual era "la construcció, sin ánimo de lucro, de viviendas encaminadas a suprimir o paliar el problema que constituye en la actualidad la existencia de núcleos de chabolas y viviendas insalubres, enclavadas en los alrededores de la ciudad de Olot". El president del patronat era el rector de la parròquia de Sant Esteve, Antoni Butiñà, i el director, l'advocat Josep M. Capdevila.

El projecte va comptar amb la generosa aportació dels germans Manuel i Ramon Malagrida Pons, que van cedir al patronat uns terrenys de 2.309 metres quadrats, situats entre les avingudes de Xile i de Perú, a la riba dreta del Fluvià. En aquest emplaçament, es

preveia construir-hi cinc edificis, que havien de quedar units entre si formant un sol bloc de sis plantes, amb dos habitatges per planta, és a dir, dotze en cada edifici i 60 habitatges en total. Es tractava, deien els promotors, d'uns "hogares modestos pero dignos, higiénicos y capaces para las necesidades que tienen que cubrir", dissenyats per l'arquitecte municipal Joan Aubert. La primera pedra de l'edifici es va col·locar el mes de maig de 1959; el primer bloc es va enllestir l'any 1960 i el cinquè, l'any 1964. A partir d'aquesta data, el patronat es va limitar gairebé exclusivament a la gestió i a l'administració del patrimoni, fins a la seva dissolució, l'any 1991.

La documentació del patronat, que va ingressar a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa l'any 2006, permet conèixer l'origen i l'evolució del patronat, especialment en els anys de construcció dels habitatges, entre 1958 i 1965. Són interessants els documents fundacionals i de dissolució de l'associació, els llibres d'actes, la documentació relativa a la construcció dels edificis i els tràmits per a l'ocupació dels habitatges.

El fons documental també conté unes notes sobre les gestions realitzades per a la construcció d'una nova església a la parròquia de Sant Roc, creada pel bisbat de Girona l'any 1960. A les necessitats educatives (escola) i sanitàries (farmàcia), la memòria que les autoritats eclesiàstiques gironines van enviar al director general de l'Institut Nacional de la Vivienda l'any 1964 hi afegia les necessitats espirituals. "La labor pastoral a realitzar en dicha parroquia es semejante en muchos aspectos a la que se lleva a cabo en tierras de misión", remataven.

ANTONI MAYANS

BREVIARI

La primera Vitrina del Trimestre de l'any està dedicada al centenari de l'Associació de Música d'Olot. Efectivament, l'any 1920 es va crear la primera associació de música local amb l'objectiu d'organitzar concerts de "música selecta per als seus socis". Fins que la Guerra Civil va interrompre la seva activitat, pel Teatre Principal i pel cinema Ideal Park van passar figures rellevants de la música catalana i internacional, des de la soprano María Barrientos fins a l'Orquestra Pau Casals. La Vitrina mostra els programes i altres documents de l'entitat conservats a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. La mostra es podrà veure a la sala de consulta de l'Arxiu del 15 de gener al 28 de febrer.

...

El divendres 17 de gener, a les 7 de la tarda, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, tindrà lloc la presentació del llibre *Víctor Català, l'escriptora emmascarada*. En aquest assaig publicat per L'Aveng, Margarida Casacuberta (Olot, 1964), professora de literatura catalana contemporània a la Universitat de Girona, proposa una nova interpretació de l'obra d'una escriptora, Catarina Albert, que per protegir-se va haver d'utilitzar no només un pseudònim masculí, sinó una sèrie de màscares. El reconeixement i la influència de l'obra de Víctor Català no han deixat de créixer en els últims anys. La presentació anirà a càrrec de Rosa Vilanova, professora de literatura de l'Institut Montsacopa d'Olot.

...

L'exposició fotogràfica *Cinquantenari de la desaparició del tren d'Olot*, que es va poder veure a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa l'estiu passat, està itinerant per diverses poblacions de la Garrotxa per on passava la via ferroviària. Concretament, fins al 13 de gener es podrà veure a la Biblioteca Josep M. de Garganta, de Sant Feliu de Pallerols, i del 24 de gener al 3 de març, al centre cívic La Cooperativa, de les Planes d'Hostoles. Les imatges del tren provenen de diferents fons i col·leccions de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

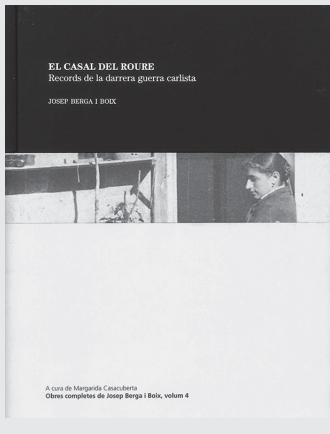
ANEGX,

Amfibis i rèptils de la Garrotxa, Olot: Agrupació Naturalista i Ecologista de la Garrotxa, 2019, 45 p. Text d'Arnau Tuneu. Fotografies de Xevi Béjar, Joan Montserrat i Miquel Macias.

BERGA i BOIX, Josep,

El casal del Roure. Records de la darrera guerra carlista, Olot: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot, 2019, 292 p. (Obres completes de Josep Berga i Boix; 4).

Edició a cura de Margarida Casacuberta. Prefaci de Jordi Canal.

CARNÉ, Albert,

Mas Espuella. Quadern d'un dia, Barcelona: Viena, 2019, 113 p.

GARCIA, Pep i VILA, Pep,

El cançoner de Can Ventura. Cançons de tradició oral a Sant Feliu de Pallerols, Girona: Curbet Edicions, 2019, 317 p. + 1 CD.

GUIX, Josep i ROCA, Anna,

Agenda del Pagès 2020, Girona: Hermes Comunicacions, 2019, 205 p.

REIXACH, Albert,

Institucions locals i elits a la Catalunya baixmedieval (Girona, 1345-1445), Barcelona: Fundació Noguera, 2019, 2 vol., 978 p.

SALA, Xavier,

Som així. Ocurrences dibuixades per mirar i pensar, [Olot]: [l'autor], 2019, 163 p.

ARTICLES

AGUSTÍN, Carmen i CLAVERO, Manuel,

“Bernardino Pardo y su señora Dolores Gil, fotógrafos”, *Revista*

General de Información y Documentación, vol. 29/2, 2019, p. 467-502.

BARNADAS, Joan,

“L'alfabetització dels obrers”, *Traç*, núm. 74, desembre 2019, p. 24.

CASADEMONT, Xavier i BRUGUÉ, Quim,

“Les necessitats socials a les comarques gironines”, *Àmbits de Política i Societat*, núm. 52, 2019, p. 5-9.

CENTRE D'ESTUDIS MIERENCs,

“Un document excepcional per a conèixer com era Mieres al s. XIX: El mapa parcel·lari de Mieres de Joan Papell (1885)”, *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 4, gener 2019, p. 12-13.

FEU, Jordi i TORRENT, Albert,

“Les escoles en lluita als anys setanta a Barcelona: la renovació pedagògica amb perspectiva de classe”, *Educació i Història*, núm. 34, juliol-desembre 2019, p. 149-179.

FEU, Jordi; PRIETO, Òscar i CASADEMONT, Xavier,

“Creació d'òrgans ad hoc per afavorir la democràcia i la participació dels estudiants del grau de mestre”, dins Jordi FEU i Xavier BESALÚ (eds.), *Els mestres i la cultura democràtica i participativa*, Barcelona: Octaedro, 2019, p. 195-216.

JOAN DE LA IERA,

“Fonts del municipi de Mieres”, *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 4, gener 2019, p. 8-11.

LLOP, Núria,

“Els Pastorets, com a Olot (gairebé) enlloc”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2.013, 12 desembre 2019, p. 19-32.

MERINO, Imma,

“El teatro, quizá, no fue un mero tránsito”, dins Quim CASAS (coord.), *Rainer Werner Fassbinder. Amor y rabia*, Sant Sebastià: Donostia Kultura, 2019, p. 47-57. (Nosferatu; 16).

MERINO, Imma,

“Enamorament i poètica del gest: els ulls i les mans de Cate Blanchett i Rooney Mara”, dins Imma MERINO i Ariadna LORENZO (eds.),

Carol: bella subversiva del desig, Girona: Universitat de Girona i Documenta Universitària, 2019, p. 117-125.

MERINO, Imma,

“Les ‘dues Espanyes’, una vegada més”, *L'Avenç*, núm. 463, desembre 2019, p. 72-74.

MURLÀ, Josep,

“L'art gòtic existent a la Garrotxa, una aproximació”, *La Comarca d'Olot*, núm. 2.013, 12 desembre 2019, p. 50-71.

NOGUÉ, Joan i GARCIA RAMON, M. Dolors,

“Anne Buttimer, geògrafa (1938-2017)”, *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, vol. 65/1, 2019, p. 3-8.

PLANES, M. Teresa i SERRA, Rosa,

“Escola Industrial: de complex tèxtil a fàbrica de coneixement”, *Eix. Cultura industrial, tècnica i científica*, núm. 8, desembre 2019, p. 47-51.

REIXACH, Albert,

“Barcelona com a referent polític per les ciutats catalanes: una aproximació a partir de la correspondència dels jurats de Girona (1340-1440)”, *XIV Congrés d'Història de Barcelona, Ciutat, monarquia i formacions estatals, 1249-1812, 25-27 novembre 2015*, Barcelona: Arxiu Històric de Barcelona, 2018, p. 19-31.

REIXACH, Albert i CABRÉ, Míriam,

“La cultura notarile e la ricezione dei *Verses proverbials* di Cerverí: il notaio Ramon Bruguera di Girona (c.1330-1370)”, *Cultura Neolatina (Mòdena)*, vol. 79/1-2, 2019, p. 63-100.

TRIOLA, Núria i PERPIÑÁN, Vanessa,

El meu germà és..., Olot: Associació TEA Garrotxa, 2019, 21 p.

Il·lustracions d'Anna Rodríguez.

TRADUCCIONS

HUGHES, Langston,

“*Que América torni a ser gran*” i altres poemes, Girona: Enric Prat i Pep Vila, 2019. (Senhal; 157). Traducció de José Luis Bartolomé. Il·lustracions de Punset.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

En el nostre sistema institucional, els fiscals són els responsables de defensar l'interès general i els jutges ho són d'impartir justícia. Ens ho hem d'anar repetint, perquè l'experiència quotidiana s'ajusta poc al model teòric. En totes les etapes fosques, a Olot, els intèrprets de la llei han estat gent forastera, aliena a la ciutat i al país. En moments de certa llibertat, el jutjat i la fiscalia varen ser ocupades per advocats locals, afins al partit que governava: Agustí Bassols, Josep Estorch, Nonet Escubós, Josep M. Torras, Joan Bassols i Prim, Miquel Llosas... Per tant, hem gaudit més aviat de poca independència judicial. Els fiscals i jutges sempre han ballat al so dels vaivens de la política, i els que no han combregat amb el govern han estat rellevats. Després d'una impressionant campanya de pressió periodística, digna dels nostres temps, el 1903, el fiscal Elies Vidal, afiliat al partit republicà, va ser destituït per haver dit en un míting electoral que "la monarquia estava podrida".

Tot i així, les grans astracanades judicials que hem patit sempre s'han dut a terme lluny de casa nostra. No fos cas que les amistats del jutge afectessin la seva condició de servidor de la pàtria i garant d'aquesta entelèquia que anomenen "raó d'Estat". Els dirigents obrers empresonats el 1842 perquè un sicari de la patronal va matar un dels vaguistes que bloquejaven una fàbrica i una bugadera que s'ho mirava, varen ser traslladats a Barcelona perquè els seus companys es manifestaven diàriament davant la presó demanant justícia i "es comportaven de manera violenta". Varen ser condemnats a reclusió major i desterrament, mentre que l'assassí no va ser ni tan sols arrestat i l'inductor va rebre el premi

de poder vetar els obrers sindicats. Una sort semblant varen patir els dirigents del partit progressista d'Olot, detinguts el 1848 perquè, segons la gran imaginació d'un comandant militar, volien lliurar la vila a un general carlista. Varen ser empresonats uns mesos a la Ciutadella barcelonina. Els varen alliberar quan els va semblar, sense judici, només amb una ordre d'allunyament sota el braç.

L'alternativa a ser jutjat lluny de casa per uns jutges desarelats era ser jutjat pels militars a Olot. Ningú no recorda el nom del fiscal militar que el 1893 va ordenar detenir el secretari de la Societat de Mutua Protecció dels Paletes i Manobres d'Olot i suspendre aquesta associació, després que la policia trobés a casa d'un paleta, que no era ni de la junta de la societat, dues bombes que volia llençar al pas del Ball Pla d'aquell any. Tampoc ningú no recorda el nom dels membres del consell de guerra que el 1910 varen jutjar Ramon Corominas Barné, un veterà de la guerra de Cuba acusat d'"injúries a la autoridad y amenazas al ejército" per haver tramès una carta al tinent coronel del batalló que guarnia la vila en què demanava que no s'enviessin més soldats "al degolladero" de la guerra del Marroc. Aliè a la raó, el fiscal va demanar que el condemnessin a deu anys i un dia per amenaces, i a dos anys i un dia i multa de 500 pessetes per injúries als oficials de l'exèrcit. Corominas va ser condemnat, desconeix a quina pena; només sé que no li va ser aplicat l'indult que el govern va concedir, l'abril de 1910, als participants a la Setmana Tràgica. Una indulgència que va permetre alliberar els set presidents de les societats obreres locals, també arrestats injustament.

UN TOC AMB EL PEHOC / PER ENTENDRE'NS..., "UN TOC"

D'ençà del passat mes d'abril de 2019, que vam iniciar una renovació i nova etapa de la junta del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, vam posar com una de les prioritats principals acostar el PEHOC al màxim de persones de la Garrotxa, fossin o no avesades al món de la recerca i difusió culturals.

Estem procurant fer palès aquest acostament a partir de moltes accions que van des dels canvis organitzatius dels esdeveniments que organitzem cada any (cicle de conferències, premis Salvador Reixach i Jordi Pujiula, curs d'estiu, etc.), fins a la creació de nous actes (ben aviat, presentarem de forma oberta els *Annals* del PEHOC), o la distribució de la informació, tant interna (noves tecnologies per a la junta i socis) com externa (proliferació de l'ús de xarxes socials, millorament del web i els correus electrònics, etc.).

Però, com és evident, i gràcies a la perícia dels diversos responsables de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, des de fa ja molts anys la ciutat d'Olot compta amb un element difusor cultural imprès de primer ordre, com és *El Plafó* i, més concretament, per a allò que ens interessa, *El Cartipàs*. Aquí també fa anys que molts dels nostres socis han col·laborat (de vegades assíduament) a omplir la secció "Històries" amb textos dedicats a temàtica humanística d'àmbit comarcal.

Per això vam creure que podria ser profitós i idoni (i agraïm, en aquest sentit, la vènia de la direcció del butlletí) de convertir aquesta secció "Històries" en una mena de finestra del PEHOC, on socis i col·laboradors poguessin expressar, de forma oberta i amena, el dia a dia de les seves recerques (o, si escau, de simples inquietuds davant dels fets presents). I alhora l'obrirem als estudiants guardonats als premis de recerca, els quals, a més de poder presentar els seus treballs dins els cicles de xerrades corresponents, i de publicar-ne una síntesi extensa als *Annals*, podran explicar, resumir o focalitzar qualsevol aspecte rellevant de les seves recerques. Pensem que és imprescindible que una secció d'aquesta índole també pugui esdevenir un primer pas cap a la comunicació cultural dels més joves.

I això implica dedicar aquesta secció breu (com si fos fer "un toc", seguint la típica expressió garrotxina) no només al món de les humanitats, sinó també al de la natura, la ciència i la tecnologia, seguint una de les altres prioritats que el nou PEHOC té per divisa: obrir l'entitat a qualsevol camp d'estudi de coneixement comarcal, sense importar-ne la naturalesa. Desitgem que la nova secció sigui plaent als lectors i oferim el nostre correu a qualsevol persona que, a banda dels socis, pugui estar interessada a escriure-hi.

LA JUNTA DEL PEHOC
pehoc@pehoc.cat

P A T R O N A T
D'ESTUDIS HISTÒRICS
D'OLOT I COMARCA

CASES ESCRITES, CASES DE DEBÒ /

4. EL CAVALLER DE VIDRÀ, “UN ESPAI PER COMPARTIR HISTÒRIA”

MARGARIDA CASACUBERTA

L'any 1987 va sortir publicat un assaig que va revolucionar els estudis sobre el pairalisme i la “muntanya catalana”. El signava un professor d'Antropologia Social de la Universitat Autònoma de Barcelona, Ignasi Terradas Saborit, i portava per títol el nom d'una casa: *El Cavaller de Vidrà: de l'ordre i el desordre conservadors a la muntanya catalana*. El llibre, encara vigent, plantejava la biografia –si es pot dir així– del Cavaller de Vidrà des d'una perspectiva interdisciplinària i a través d'una mirada especialment sensible als usos literaris d'una de les cases pairals més antigues de Catalunya.

Edificat el 1787 i inclòs, com no podia ser d'altra manera, a l'inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, el Cavaller de Vidrà va veure néixer Rosa Vila i Galí, la qual, casada amb un hereu de “l'altra banda” –com se sol dir quan es parla des de la Garrotxa de la gent d'Osona–, Francesc Vayreda i Busquets, va portar al món els set germans i germanes Vayreda.

Explica Terradas que, de petits, els Vayreda van passar temporades d'estiu al Cavaller, que al matí anaven una mica a l'escola i que passaven la resta del dia jugant pels voltants de la casa, que caçaven ocells amb reclam i feien excursions. Eren els anys anteriors al Sexenni Revolucionari. Més endavant, alguns dels germans hi tornarien durant la Tercera Guerra carlina: Lluís i Estanislau, molt probablement; Marian, de ben segur. De fet, l'experiència traumàtica que va suposar la guerra i el “bateig de foc” a l'adolescent que era quan va decidir allistar-se a les tropes del general Savalls i que va ficcionalitzar als *Records de la darrera carlinada* (1898) troba en el Cavaller de Vidrà un dels escenaris principals.

Al Cavaller, “convertit en quarter general de la carlinada” és on es dirigeix el protagonista dels *Records...* en allistar-se: “Afectats pel desengany, però decidits a tot, resoluérem partir sols amb el guia, i a punta de sol ens trobàvem

trescant per les Escales del Sallent, veritable escala de pedra incrustada en l'espadat de Santa Magdalena, vorejant la gran cascada d'aquell nom. Sols i desaparebuts, arribàvem, hores més tard, al Cavaller de Vidrà”. I allí s'havia proposat de tornar el jove, ferit i encara més desenganyat, poc abans d'acabar la guerra, sense aconseguir-ho, ja que la casa havia estat ocupada pels liberals. Com el jo que parla, al final de la novel·la, el lloc també s'ha transformat. Escriu el narrador a l'inici del capítol titulat “La Xocolatera”:

“La casa Cavaller de Vidrà és, sens dubte, una de les més grans de la muntanya, amb la particularitat de ser tota ella construïda en un sol temps i sota un sol pla, a diferència de la major part de les grans masies, que són una juxtaposició d'edificis o cossos erigits en diverses èpoques i acusant gustos diferents. En l'entrada, que té accés per sota uns porxos, hi podria maniobrar una peça d'artilleria. Està tota empedrada amb rierencs de caire, excepte un gran pas central enllosat, conduint al peu de l'escala, que, sense grans línies arquitectòniques, és la més grandiosa que he vist en tota la muntanya.

Donades les condicions d'aquesta casa, situada a un tirat de pedra del poblat de Vidrà –pinyol del nus de muntanyes del mateix nom, primer baluard de totes les sublevacions carlines–, res té d'estrany que fos ella el centre on s'arraulien, en busca d'aixopluc i descans, no sols les partides d'errats i fugitius, sinó que també en ella prenguessin cos les primers manifestacions dels organismes administratius de la causa carlina. Ella ho ha estat tot: caserna, fortalesa, ministeri d'Hisenda, hospital i fins acadèmia militar. (...) Recordo que la casa bullia de gent de tota mena, paisans i militars.”

Des de 2018, l'espai protegit dels records de Marian Vayreda és un espai, com anuncia la pàgina web, d'“esdeveniments i bodes”: “Un espai per compartir història.” Diria que el nom de Vayreda no surt enlloc.

ELS NOMS DE LA TERRA / SACREST OPCIONAL

XAVIER PUIGVERT I GURT

Sembla que l'espai abandonat de la fàbrica tèxtil *Can Sacrest*, a la ronda de Sant Bernat, és l'opció escollida per albergar una nova biblioteca de la ciutat d'Olot. Mirat fredament, tenia tots els trumfos per imposar-se, sobretot per la seva proximitat al centre i pels més de 3.800 m² que ofereix com a superfície útil. D'aquesta manera, podrà acollir sales de consulta, dipòsits, tallers, sales polivalents, espais d'exposicions, bar, cafeteria i tot allò que es considera bàsic per a una biblioteca del segle XXI, en l'estela de la Coma Cros, de Salt, o la Tecla Sala, de l'Hospitalet de Llobregat.

Si es manté la tradició de batejar el complex amb el nom de l'edifici fabril, un cognom local de curiosa trajectòria entrarà en el nomenclator cultural català. No només perquè evoca una “distinguida y arraigada familia olotense (...) muy conocido por su antigua y acreditada industria”, com va escriure l'escolapi Joan Vila l'any 1946, sinó també perquè és el resultat d'una enginyosa reformulació d'un patrónim occità. Resulta que l'avui olotiníssim *Sacrest* té el seu origen en un immigrant procedent de l'Alvèrnia, calderer d'ofici, que l'any 1661 es va casar amb una filla del mas Martins, de Sant Esteve d'en Bas. El nou català responia al nom de

Pere Sacresta, i els seus fills i nets van utilitzar *Sacresta*, *Sagresta* i *Sagrest*, indistintament, per presentar-se en societat. A començaments del XIX, dos fills del sastre Josep Sagresta i Maria Gurt van establir-se a Olot, es van casar i van introduir les variants del nom de família a la població. Un dels dos fills, Joan, va deixar el ram del fil i l'agulla per entrar en el món del tèxtil –segurament, que es casés amb la filla d'un fabricant de mitges hi va ajudar–, a la vegada que optava per fixar la denominació en un pelat *Sacrest*. A partir d'aquí, els descendents van participar en la multiplicació dels telers olotins, que va culminar amb la construcció, el 1872, de la gran fàbrica que ara es vol reconvertir en palestra cívica.

L'elecció definitiva va solucionar la incomoditat per una paraula fora de context associada al negoci del gènere de punt. Sembla que l'occità antic *sagresta* o *sacresta* correspon al nostre *sagristà*, un mot immaculat. Les dues formes possibles Pirineu amunt devien tenir les mateixes vacil·lacions entre consonants oclusives que les que la coexistència en català de *sacramental* i *sagramental* fa evidents. Aquí, però, calia una marca familiar única, de quilòmetre zero, distintiva i bensonant. El fill emprenedor la va encertar.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / EN SITUACIÓ D'EMERGÈNCIA

EMILI BASSOLS I ISAMAT

Catalunya està en estat d'emergència climàtica. Així ho va acordar el Govern de la Generalitat el passat 14 de maig. El document que la declara preveu una sèrie de compromisos per fer front al major repte mundial al qual s'enfronta la humanitat: aturar o reconduir les activitats que contribueixen a l'escalfament del planeta aplicant mesures a diferents escales: global, local i individual. Un dels compromisos d'aquesta declaració és assumir un model de mobilitat sostenible, prioritzant el transport públic davant del privat. No es tracta simplement d'electrificar els vehicles i que contaminin menys, sinó d'aconseguir que per les nostres carreteres en circulin menys. Si ens ho creiem de veritat, anem per feina i som eficients en aquest repte, ens quedarem lluny de la majoria de les previsions de trànsit sobre les quals es van dissenyar moltes de les infraestructures viàries a Catalunya. Això condueix cap a una revisió urgent de les funcions i categories assignades als vials pendents d'execució i de les seves característiques constructives, com ara la variant d'Olot. Tots els estudis informatius d'aquesta variant redactats fins ara, excepte el del 2009, preveien un únic carril per sentit (1+1). Les projeccions futures de pas de vehicles sobre els quals es jutificava una via preferent de doble calçada, és a dir, d'una secció 2+2, avui ja no serien

vàlids. Això ens porta a una rotunda evidència: la variant està sobredimensionada. Si retornéssim la variant d'Olot a una secció d'1+1 s'ajustaria millor als escenaris de mobilitat futura i, a més, minimitzaria l'impacte sobre els valors naturals i paisatgístics del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, el traçat encaixaria millor entre la riera de Riudaura i els turons de l'Hostal del Sol, allunyaria la nova carretera del barri i, consegüentment, reduiria les molèsties als veïns i veïnes, i es podria connectar directament amb el tram actual de variant del Pla de Baix fins a enllaçar amb l'A-26. D'aquesta manera es podrien escurçar els terminis d'execució, atès que l'ampliació d'aquest darrer tram encara no disposa del corresponent estudi informatiu. I si ho féssim així, alliberaríem, per fi, els veïns del barri de les Fonts de les molèsties que pateixen des de fa més d'una dècada. Ara bé, no tot és tan fàcil, perquè caldria solucionar un important coll d'ampolla, que no és a la Vall d'en Bas i en la seva variant pendent d'execució, sinó en l'elevat cost econòmic de la variant d'Olot. Es tractaria, en definitiva, d'una nova carretera més adaptada a la realitat econòmica, social i climàtica actual.

Avui és una obligació, quasi un deure, repensar la mobilitat a un nivell de país i fer-la més sostenible, no només en els trenta-sis municipis que conformen l'àrea metropolitana de Barcelona. Aquesta és una de les principals recomanacions de tots els documents tècnics i científics elaborats els darrers anys a Catalunya. Davant de qualsevol emergència no s'hi val a negar l'evidència, ni mirar cap a un altre costat, ni recórrer a comentaris superflus per desviar l'atenció, ni seguir aplicant models obsolets, ni fer declaracions buides de contingut, ni que prevalguin els interessos particulars per sobre dels comuns. Qualsevol estat d'emergència, també la climàtica, demanda accions planificades i valentes, d'execució immediata i el màxim d'efectives. Pel bé de tots els habitants de la Garrotxa fora convenient que el canvi de model que els experts reclamen comencés per aplicar-se a la variant d'Olot.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / MIRANT ELS NÚVOLS: ANNA MANEL·LA

DOMÈNEC MOLI

Un dia, i ja han passat núvols per sobre la Garrotxa des de llavors, el faulista va escriure uns contes que tenien com a protagonistes els carrers d'Olot. Necessitava un personatge, un heroi, un punt de referència que fos el nucli entorn del qual es fessin possibles. Buscant entre les icones de la imaginació, va recordar una història de joventut, amb una protagonista que tenia un nom que no va oblidar mai: Miosotis. En realitat, aquest nom correspon a una herba de muntanya, de flor blava, d'aparença humil, de bellesa indiscutible. Li servia per a la seva fantasia. El personatge, el va trobar al carrer de Sant Tomàs. Una nena de ferro que mira al cel, tal vegada cercant un núvol que no passarà mai. O un balcó florit. O una estrella blava. Hieràtica, impertorbable, no la distreu el pas dels vianants, ni tan sols el brogit gris fosc del carrer Major. Amb ella, com a heroïna de fantasies impossibles, però reconeixedores, va invertir el camí que l'Anna Manel·la havia fet temps enrere. Ella havia convertit una nena en estàtua, i el faulista havia fet d'una estàtua una nena, que caminà, durant el temps que duren els contes, pels carrers d'Olot.

I de sobte, un dia d'aquest desembre, en fer el camí de cada dia, la nena de ferro anomenada Miosotis, del carrer de

Sant Tomàs, seguia mirant cap al cel, però tenia als peus un ram de flors d'aquells que parlen de dolor i tristor. L'havia vist amb capa i bufanda, amb corona de papers de colors, envoltada de nens i de gent gran que s'hi feien aquella fotografia que algun cop ensenyarien als seus fills: "El dia que varem anar a Olot". I l'Anna, una persona senzilla, discreta, tot ella imaginació, estarà sempre darrere d'aquests records. I també en la memòria d'aquest faulista, que sempre s'ha rendit davant la capacitat que tenen els escultors per explicar històries amb fang i ferro. Amb l'Anna, el faulista hi va parlar just fa uns mesos en una trobada a la casa gran dels vells i els malalts: l'Hospital dels passadissos inacabables. La seva afecció la feia encara més dolça, més entranyable. Recordaren altres temps, quan en vida dels seus pares anaven junts a la vora del Fluvià i quan es tirava de caps a l'aigua. Quan eren joves i tenien un munt d'inquietuds per alimentar. La seva filla, el futur amable, els escoltava. Segurament, aquella conversa tenia tant de retrobament com d'acomiadament. Però no ho varen saber mai.

Ara mateix, davant Miosotis amb flors als peus, s'acomia aquest faulista. Com ella, mira al cel. Passen núvols de fang i ferro. De llàgrimes.

JAUME BOSQUET

Aquesta nit ha glaçat, però, ara, a quarts d'onze del matí, el Sol està enlairat i senyoreja, refulgent, sobre la costa que, en paraules del poeta olotí, té forma paquidèrmica. El riu, en aquest punt perimetral de la ciutat, fa un meandre vel·leítós que, sota la llambregada augusta dels verns i dels plàtans, abraça la metròpoli, com si fos una mare fluviàtil. L'anfractuositat aquosa és la causant dels prats, un a cada banda de l'abraçada sinusoidal, que l'acullen: els de la mandra i el del parc dels dos noms. El verger ciutadà binominal va néixer arran de la construcció del vial i alterna, en la nomenclatura popular, un parell de topònims: el parc de les móres (hi ha, efectivament, moreres cap a la banda de la rotonda de baix on, els diumenges al matí, sol ubicar-se un grup de meditació oriental) i el parc *que talla els punys d'algú*. Gronxadors, cavallins, tobogans, un encadellat de sistemes inserits en una instal·lació amb xarxes, ponts, baranes... suport logístic, potser del tot prescindible, al poderós món mental de la infantesa. Avui dilluns hi ha trànsit de cotxes i de camions per la variant asfaltada de nou fa poc. Sortosament, els motoristes renouers són ara, en la seva majoria, als instituts de secundària. La fressa dels vehicles de quatre rodes és més suportable, s'acaba fonent en una remor gairebé marítima, onades repetitives, massatges acústics que desapareixen en la seva pròpia imminència. No hi ha gaire gent. Quan ve la primavera, quan l'estiu prepondera, en els dies de festa assolats, s'omple aquest espai de nens i de pares, de crits i de joia, de correïsses i de bicicletes petites. Cauen les fulles altes dels plàtans, lentament i aleatòria. Una dona, per la dreta, amb un cabàs ple: "Bon dia!" És amable, com el matí. Un home, amb la jaqueta penjada al braç: "Bon dia i bon Sol!" És un

jubilat, rialler, panxut. Ha deixat enreure molts anys rere un taulell inclinat, amb una base de frescor de gel, replè de gambes, d'escamarlans, de sèpies, de llobarros, de sardines, de mussoles, de besucs, de lluços, de raps, d'orades, de crancs, de nècores, d'espardenyes, de pops, de calamars, de tallar i de tornar a tallar, de netejar les entranyes i tornar a netejar les entranyes, d'escatar i tornar a escatar, de fer un servei des d'un ofici ancestral. Un plaer retirat, un peixater pensionat. Dos homes en paral·lel. Un estossega fondo, es perceben els impulsos enganxifosos de les mucositats. L'altre, amb turbant panjabi al cap, porta una galleda negra amb un escorredor de la baieta de pal verd lloro. Una dona, amb dues bosses de color blau de bossa d'escombraries. Una furgoneta groga dels dònuts enfila cap al giratori de la benzineria. Camions i cotxes, cotxes i camions. Sembla talment, en l'anivellació de la imatge personal en només dues dimensions, que, en l'encreuament de destins oposats, hagin de topar: simulació d'accidents imparables des d'una il·lusió òptica, des d'un engany, benauradament. Garses, grallar de les garses. A la tardor, sovint s'apleguen en estols. Mengen de tot, també ous, pollets d'altres ocells i carn morta. *Pica pica*, que ben trobat el nom llatí d'aquest còrvid! No fa gens de vent, tanmateix l'aire remogut pel pas dels automòbils empeny les fulles a abandonar els arbres, anticipa llur mort renovadora, en un vol incert, graciós: el recordatori, en metàfora vegetal, en moviment atzarós, de la condició i de la planeta de tots els éssers vivents. Desembre acabat d'estrenar en una llum entre teranyines de rosada fumejant i la natura que s'està adormint en una mort freda a l'espera de l'esclat primaveral, segur i triomfant.

BREVIARI

El passat 12 de desembre, l'historiador santapauenc **Miquel Àngel Fumanal Pagès** (Barcelona, 1976), historiador de l'art i president del PEHOC, va defensar la seva tesi doctoral al Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona. La tesi, titulada *La pedra de Girona, 1300-1350. L'esclat de l'escultura monumental i cultural*, versa sobre els orígens i la projecció de l'escultura seriada i funerària feta amb pedra calcària nummulítica de Girona, que va suposar una autèntica revolució material, productiva i d'exportació d'elements artístics prefabricats arreu de l'antiga Corona d'Aragó, incloses diverses illes de la Mediterrània.

...

En el repositori digital tdx.cat es pot consultar la tesi doctoral de la musicòloga **Laura Pallàs Mariani** (Olot, 1977), titulada *Estudi codicològic i catalogació del manuscrit E-VI 293. Un testimoni de la música de tecla a Catalunya a principis del segle XIX*. El treball, defensat el juliol de 2017 a la Universitat Autònoma de Barcelona, analitza detingudament un manuscrit conservat a la Biblioteca Episcopal de Vic que conté 200 peces d'autors catalans i europeus, amb música escrita entre finals del segle XVIII i principis del XIX.

...

Fa pocs dies, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa ha publicat en l'aplicació **Arxius en Línia**, del Departament de Cultura de la Generalitat, la descripció de dos dels fons d'empresa que conserva: el del taller d'imatgeria religiosa El Arte Cristiano (1894-1981), amb 359 ítems, i el d'Industrial Harinera (1908-1962), una extingida empresa olotina dedicada a la producció industrial de farina, amb 306 ítems.

...

El desembre passat va tenir lloc a la Cambra de Comerç de Girona l'acte de lliurament de les **Distincions als Establiments Històrics 2019**, que reconeixen les empreses que acrediten 50 o més anys d'antiguitat. En l'edició d'enguany, es va distingir l'empresa Cales de Llierca, d'Argelaguer, creada el 1969.

JOAN TRESSERRAS

AEGAX. Construcció d'Imatges de Joan M. Dou Camps

L'any passat en va fer cinquanta que el tren Olot-Girona fou tret de la circulació, quan el qui subscriu era regidor de l'Ajuntament d'Olot, la qual cosa em va permetre seguir algunes facècies del com i el perquè es va produir el malaventurat final. El meu relat és el d'una vivència personal; els interessats en dades concretes les trobaran en la paperassa oficial. L'explotació del tren, en mans de la Companyia del Ferrocarril d'Olot a Girona, anava de mal borràs i per treure-la de l'ensulsiada se'n feu càrrec FEVE, una companyia ferroviària pública, dependent del Ministeri de Foment, que explotava les línies de tren d'un ample de via inferior a l'"ample ibèric". L'objectiu era redreçar la situació o procedir al tancament.

D'antuvi, FEVE va ordenar fer un estudi de la rendibilitat de l'explotació, que es va encarregar a una companyia anglesa especialista en el tema, i que va ser sufragat, si no recordo malament, per la Diputació de Girona i els ajuntaments beneficiaris de la línia a tant per habitant censat. L'explotació econòmica no era fàcil: tenia en contra el nombre d'estacions (dotze, a més dels baixadors), que per a un recorregut de 54 km donava una mitjana molt baixa, en un temps en què ja calia competir amb l'augment del parc d'automòbils. Aquest nombre d'estacions representava un mínim

ME'N RECORDO / 55

Recordo que, als quatre anys, estava asseguda en un matalàs, mirant una mica espantada la nova casa de Sant Pere Màrtir; és el meu primer record. Recordo que per la Primera Comunió vàrem anar a La Masia de Sant Roc i vàrem menjar calamars a la romana. Recordo que cada setmana anàvem amb la mare a fer la paga a Can Nyer, que era una botiga de roba. Recordo que els diumenges a la tarda feien cinema a l'Escola Pia i a la mitja part berenàvem un panet amb mortadel·la. Recordo que els dies de neu també hi havia escola i baixàvem de Sant Pere Màrtir al col·legi Malagrida amb botes de pluja i guants de llana. Recordo que el dia del sant de la senyora directora, vaig cantar "Di mamá", versió femenina de l'èxit de José Guardiola "Di papá". Recordo que en una excursió de col·legi vàrem anar a Sant Feliu de Guíxols i vaig veure per primera vegada el mar. Recordo que, després de la missa del primer divendres de mes, a Sant Esteve, anàvem a esmorzar a

la lleteria Pujol i menjàvem xocolata desfeta i una ensaimada. Recordo que fèiem la foto del Ram de cada any a "ca l'Emilio del Firal" i el meu germà, que era petit, portava una cinta negra al braç per la mort recent de la nostra mare. Recordo que vaig estrenar el meu primer abric de "mig temps" el Dijous Sant per anar a visitar "monuments". Recordo que, per les Festes del Tura, els actes de la nit no començaven fins que no s'havia acabat la desfilada del Ball Pla. Recordo que amb la colla de sardanes Garrotxa vàrem anar a Perpinyà, i als cinemes hi havia fotos de la pel·lícula *Belle de jour*, amb la Catherine Deneuve, nua de cintura per amunt. Recordo que la primera obra de teatre que vaig fer als Catòlics va ser *Situació Bis*, de Manuel de Pedrolo. Recordo que a la sala Indústria i Comerç celebraven la *festa dels quintos*, i l'any 1968 vaig ser escollida la padrina, amb banda i corona. Recordo la foto que ens vàrem fer al claustre del Carme tots els que treballàvem a

de personal que òbviament incrementava la despesa. L'informe de la companyia anglesa va ser favorable a la conservació de la línia, però la condicionava a fer-hi inversions, tant en la modernització dels combois com de les vies, així com a la supressió de les parades de poca afluència de passatgers.

Quan una empresa pública administra un servei sempre ha de tenir en compte que hi ha dues rendibilitats: la social i l'econòmica. En aquest cas, la primera no es va tenir pràcticament en compte, no fou mai objecte d'un estudi seriós ni va tenir uns defensors amb capacitat decisòria, ja que els organismes oficials provincials i municipals de l'època es van limitar a reunir-se i acordar que es faria una petició a Madrid per evitar el tancament. Pel resultat, es dedueix que hi devien anar sense padrins.

No vull deixar d'explicar una reunió al Govern Civil a la qual vaig assistir en nom de l'Ajuntament quan oficiosament ja coneixíem la intenció de suprimir la línia, però no encara de manera fefaent. Era una reunió de pressió, aprofitant que, per altres temes, era a Girona el director general de Transportes Terrestres. Una reunió a peu dret en una sala qualsevol. Pere Ordis, president de la Diputació, encapçalava la representació dels ajuntaments, assistit tècnicament per l'enginyer de les línies afectades. Encetà la reunió el governador amb un català de Lleida, dient que ja que tots érem catalans podríem usar el català. Amb aquestes, el director general, que només es deia Santiago de Cruïlles i de Peratallada, marqués de Torrent i baró de Cruïlles, arrencà el seu parlament en castellà. En sentir-lo, en Pere Ordis de sota veu ens digué: "Aquest ens l'endinya". Fou el clàssic discurs oficial, ple de tòpics, parlant *ex cathedra*, sense rèplica, al·legant planejaments superiors, i de vol gallinaci. L'objectiu era suprimir, a curt termini i a tot Espanya, els ferrocarrils de via estreta. Una reunió que s'avançà uns anys al cine d'en Berlanga.

Ah!, avui en dia continuen circulant trens de via estreta...

l'edifici: els bombers, els treballadors de Ràdio Olot i els de la Cooperativa la Fageda. Recordo que la primera cantada de la coral Congesta del Centre Excursionista la vàrem fer dalt de la muntanya de Sant Francesc. Recordo que per formar part de la coral Crosat ens feien fer una presentació davant de tots els cantaires: nom, estat civil i motivacions per cantar. Recordo el pregó de Festes del Tura del 2001, que va anar a càrrec de Ràdio Olot, i que jo formava part dels intèrprets. Recordo les farres a l'Orfeó Popular després de l'assaig de les poesies eròtiques, amb els amics del quadre de veus de Ràdio Olot. Recordo que, per seguir la tradició olotina, vaig anar a "calçar les primeres sabates a l'església del Tura" al meu fill Edgar. Recordo que la primera vegada que vaig portar el meu net al Parc Vell li feien por els coloms. He deixat molts records al tinter, però ho deixarem aquí.

MARGARIDA ARAU I CANAL